

Journal of Recreation and Tourism Research

Journal home page: www.jrtr.org

ISSN:2148-5321

GELENEKSEL EL SANATLARININ YARATICI TURİZM KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Meltem ALTINAY^a

Fusun İSTANBULLU DİNÇER^b

^aİstanbul Arel Üniversitesi, Meslek Yüksek Okulu, İstanbul, Türkiye. (meltemaltinay@arel.edu.tr)

^bİstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İstanbul, Türkiye (istanbul@istanbul.edu.tr)

ARTICLE HISTORY

Received:

31.03.2017

Accepted:

10.04.2017

Anahtar Kelimeler:

Turizm,
Yaratıcı Turizm,
Geleneksel El Sanatları,
Kültür

Keywords:

Tourism,
Creative Tourism,
Traditional Crafts,
Culture

ÖZ

Yaratıcı turizm; bağlayıcı ve otantik deneyimlerden olan sanat, miras veya belli destinasyona özgü özellikler ile ilgili olarak katılımcının öğrenme isteği ile yönlendirilmiş seyahat ve bunun yanı sıra o destinasyondaki yerel halk ve ziyaretçiler arasında bağlantı kuran ve yaşam kültürü oluşturan turizm faaliyeti olarak tanımlanmaktadır. Derleme olarak yapılan bu nitel çalışmanın amacı; 2004 yılında kurulan UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı Programı kapsamında ortaya atılan yedi yaratıcı turizm unsurlarından (edebiyat, film, müzik, zanaat ve halk sanatları, tasarım, gastronomi ve medya sanatları) birisi olan ve hala Türkiye’de varlığını sürdüren geleneksel el sanatlarının yaratıcı turizm kapsamında değerlendirilmesidir. Çalışmanın genel kapsamında, Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın geleneksel el sanatlarına yönelik yapmış olduğu projeler incelenmiş olup, geleneksel el sanatlarının yaratıcı turizm açısından önemi açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırma sonucuna göre; Türkiye’de geleneksel el sanatları ve turizm ile ilgili çalışmalar yapıldığı ve hala da devam ettiği görülmektedir. Ancak ulaşılan verilere göre, bu çalışmalar belirli destinasyonlarda ve belirli el sanatlarında sınırlı kalmaktadır. Bunun yanı sıra, yaratıcı turizmin kültür turizmi ile birlikte değerlendirilmesi, yaratıcı turizm üzerine yapılan akademik çalışmaların ve projelerin uygulanmasında bir takım eksiklikler meydana getirmektedir. Bu yüzden, yaratıcı turizm üzerine plan ve projelerin yapılması, turizm paydaşlarının da kültürel değerlerin önemi hakkında bilgilendirilmesi ve hatta bu değerlerin yaşatılması için gerekli kursların ve eğitimlerin verilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

ABSTRACT

Creative tourism is defined as a directed movement by the participant's learning desire related to the specific features of that destination or art and heritage that are binding and authentic experiences and in addition to tourism, which links the local people and visitor profiles of the destination and creates a living culture. In this qualitative study conducted as compilation, it is aimed to evaluate of traditional handicrafts (which is one of the seven creative tourism elements introduced in the scope of the UNESCO Creative Cities Network Program, which was established in 2004) within the scope of creative tourism. According to studies conducted in line with this aim, it is seen that academic studies and projects in terms of creative tourism in Turkey are inadequate. The reason for this lack is expressed as that creative tourism is inability to show itself in culture tourism in the related literature. As a result, traditional handicrafts, creative tourism and projects that the Ministry of Culture and Tourism has made for traditional handicrafts have been examined, traditional handicrafts have been highlighted in terms of creative tourism and Proposals have been given for future stakeholders in terms of creative tourism.

GİRİŞ

Turizmin sürdürülebilirliği açısından büyük bir önem arz eden yaratıcı turizm, kapsam olarak farklı destinasyonlarla, kültürlerle ve insanlarla daha çok eğitim, duygusal, sosyal ve katılımcı etkileşimi içermektedir. Bu etkileşimle birlikte, yaratıcı turizmin geliştiği yerlerdeki yerel halk ve destinasyon yöneticileri kendilerini geliştirmek, bu bölgelerin yaratıcılığını bir kaynak olarak tanımak ve turistlerin yeni deneyimlere artan taleplerini karşılamak için fırsatları kullanabilme imkanına sahiptir (Ajanovic ve Çizel, 2015, s.1-2). Bu çalışmanın amacı, 2004 yılında kurulan UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı Programı kapsamında ortaya atılan yedi yaratıcı turizm unsurlarından (edebiyat, film, müzik, zanaat ve halk sanatları, tasarım, gastronomi ve medya sanatları) birisi olan ve hala Türkiye’de varlığını sürdüren geleneksel el sanatlarının yaratıcı turizm kapsamında değerlendirilmesidir. Derleme olarak yapılan bu çalışmada öncelikli olarak Türkiye’de ve uluslararası yazında konuyla ilgili yazın taraması yapılmıştır. Ulaşılan çalışmalarda, kültürel turizm kapsamında ele alınan yaratıcı turizm kavramının “yaratıcı turizm” den ziyade kültürel turizm olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bununla birlikte yaratıcı kimliğe sahip destinasyonların, bir bütün olarak kültürel açıdan değerlendirilmesi, bu yaratıcı destinasyonların turizm açısından zenginleştirilmesinde bazı eksikliklerin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Bu çalışmanın gerekliliğini de doğuran söz konusu neden, hem turizm hem de kültürel değerlerin sürdürülebilirliğini devamlı kılmak için ilgili paydaşların sorumluluk alması gerektiğini de ifade etmektedir.

KURAMSAL ÇERÇEVE

Yaratıcı Turizm ve Kapsamı

1990’lı yılların ortalarında gerçekleştirilen EUROTTEXT projesi kapsamında, bazı araştırmacı ve uygulamacıların el sanatları ürünlerinin satışlarını nasıl artırabileceklerini tartışmaları, yaratıcı turizm kavramının ortaya atılmasında önemli bir yere sahiptir. Bu projenin gerçekleşme nedenlerinden olan el sanatları üretiminin, zahmetli ve maliyetli olması ve turistlerin el sanatlarının ne kadar zahmetli ve maliyetli üretildiği hakkında bilgi sahibi olmaması gibi çeşitli gerekçeler, bu EUROTTEXT projesinde belli başlı kararların alınmasına neden olmuştur. Proje sonucunda; turistlerin el sanatlarında deneyim kazanması, bazı tekstil ürünlerinin üretim tekniğinin öğretilmesi ve turistlerin bizzat üretim sürecine katılımının sağlanması kararları alınmıştır (Özdaşlı, Özdaşlı ve Alparslan, 2014, s.4). Yaratıcı turizmi literatüre kazandıran Richards ve Raymond (2000)’a göre yaratıcı turizm; *"bir tatil destinasyonuna özgü öğrenme deneyimlerine katılmış olan turistlere yaratıcı potansiyellerini geliştirme fırsatı veren bir turizm"* çeşididir (Richards ve Raymond, 2000, s.20; Ajanovic ve Çizel, 2015, s. 3). UNESCO’nun yaratıcı turizm tanımı ise; *"bağlayıcı ve otantik deneyimler olan sanat, miras veya o destinasyona özgü özellikler ile ilgili olarak katılımcının öğrenme isteği ile yönlendirilmiş seyahat ve buna ek olarak destinasyondaki yerel halk ve ziyaretçiler arasında bağlantı kuran ve yaşam kültürü oluşturan turizm yaratıcı turizmdir"* olarak ifade edilmiştir (UNESCO, 2006; Ajanovic ve Çizel, 2015, s.3). Kısacası, UNESCO’nun yaratıcı turizm tanımı; kültürel geçmişi günümüze taşımayı ve kentin gerçek kültüründe otantik bir deneyim yaşamayı ifade etmektedir (UNESCO, 2006). Richards (2000)’ a göre yaratıcı turizm; yaratıcı değerler, bölgeler, kurslar ve etkinlikler aracılığıyla oluşmaktadır (Richards, 2010, s.11). Campbell (2006)’ e göre ise yaratıcı turizm; turistlere sanat gözlemi, otantik el sanatları kazanım, yemek pişirme etkinliklerine katılım, yüksek kalitedeki yerleşim yerlerinde kalma imkânı veren ve herhangi bir engel olmadan yerel halkla iletişim kurma gibi yaratıcı olanaklar sunan turizm türüdür. Richards (2010), yaratıcı turizmin geliştirilmesi için yapılması gerekenleri şöyle ifade etmiştir (Ajanovic ve Çizel, 2015, s. 4):

- *Kendini Bilmek*: Hem maddi (kültürel ve tarihi anıtlar vb.) hem de manevi (atmosfer, ortam vb.) değerlerin

farkında olunması gerekmektedir. Bu değerler, destinasyonları yaratıcı kılma potansiyeline sahiptir.

• *Yerel Kapasiteyi Kullanmak*: Diğer destinasyonlardan daha farklı olmak için, başka yerlerden fikir ve becerileri ithal etmek yerine söz konusu destinasyona özgü özelliklerin kullanılması daha etkili ve başarılı sonuçlar yaratacaktır. Bunun için öncelikle yerel imkanlardan faydalanmalıdır.

• *Mevcut Tesisleri Kullanmak*: Yeni tesisler inşa etmek yerine mevcut tesisler daha yaratıcı kullanılmalıdır. Talep yoğunluğuna göre öncelikle mevcut yaratıcı turizm tesislerinin kullanılması fazla yapılaşmayı önleyecektir. Bu da destinasyonun sürdürülebilirliğini olumlu yönde etkileyecektir.

• *Kaliteyi Artırmak*: Güncel eğilim ve moda gibi unsurları takip etmek yerine, kalite ve özgünlüğe odaklanarak bölgenin geleneksel değerlerini yinelemek ve vurgulamak daha önemlidir.

• *Yaratıcı Kaynakları İlerideki Değişimin Uyarıcısı Olarak Kullanmak*: Gelen turistlerin hatıra olarak satın alacakları eşyaların üretimi aşamasında yerel el sanatlarının yaratıcı kullanımı, yenilikçi ve otantik seyahat anıları için temel teşkil edebilecektir.

UNESCO, turistlerin yaratıcı turizmi seçmelerinin temel nedenini son zamanlardaki küresel değişiklikler olarak ifade etmektedir. Bunun yanı sıra, turistlerin beş yıl öncesine kadar boş zamanlarında resim, müzik ve dans gibi ilgi duydukları alanları geliştirmek isteyen ve kendi ülkesinde sanatsal aktivitelere katılan yaratıcı bireyler olarak tanımlanırken, günümüzde artık gerçek kültür deneyimini yaşamak için geleneksel tur programlarını tercih eden yaratıcı bireyler olarak görülmektedir (Creative Tourism Network, 2017).

UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı'nın belirlemiş olduğu yaratıcı turistlerin özellikleri ise aşağıdaki gibidir (Creative Tourism Network, 2017);

- Sanatsal ve yaratıcı faaliyetlere katılarak yerel kültürün tadını çıkarmak istemektedir.
- Kendilerini ait hissettikleri deneyimleri yaşamak istemektedir.
- Yaratıcı turizmi deneyimledikten sonra geleneksel turist kimliğine geri dönmek istememektedir.
- Deneyimin yerine getirilmesi için önemli miktarda harcama yapmaktadır.
- Katılmış olduğu turizm kapsamında yaratıcılığı, mutfak deneyimi, eko-turizm, yavaş turizm gibi birçok turizm unsurunu bir arada gerçekleştirmektedirler.

Geleneksel El Sanatları ve Yaratıcı Turizm İlişkisi

“Günümüzde geleneksel Türk el sanatlarının pek çok dalı teknolojinin hızla gelişmesi ve endüstrileşme, değişen yaşam şartları ve değer yargıları gibi nedenlerle eski önemini yitirmiştir”. “Bazı el sanatlarının ise, kendi özgün çizgisinden uzaklaşarak yeni üretim biçimleri ile farklı kullanım alanlarına yönelik üretimleri” söz konusudur (Kahveci, 1998, s. 392). “Aynı zamanda, zanaatkâr olarak adlandırılan el sanatı ustalarının sayılarının gittikçe azalması ve bazı geleneksel mesleklerin ve becerilerin yok olması el sanatlarının geleceğini tehdit etmektedir” (Öter, 2010, s. 177-178; Can, 2013, s. 260). Türkiye'nin geleneksel el sanatlarını; “halı ve kilimcilik, kumaş dokumacılığı, yazmacılık, altın ve gümüş işleri, çinicilik, çömlekçilik, işlemecilik, oya yapımı, deri işçiliği, müzik aletleri yapımı, taş işçiliği, bakırcılık, sepet örücülüğü, semercilik, keçe yapımı, ahşap ve ağaç işçiliği, arabacılık vb.” olarak sıralamak mümkündür” (Can, 2013, s. 260).

Turistlerin özgünlük arayışı içinde el sanatı üretimlerine yönelmeleri, Türkiye gibi turizm endüstrisi açısından büyüyen ülkelerde potansiyel oluşturmaktadır. Bu nedenle, turizm merkezlerinde toptan veya perakende olarak çeşitli şekillerde pazarlanan özgün veya taklit el sanatı ürünlerinin yoğun olarak satıldığı görülmektedir. Bu amaçla stantlar, “ziyaretler, alışveriş, müzeleme, fuar, festival gibi etkinlikler geliştirilmekte ve el sanatları

etkinlikleriyle turistin deneyimine kültürel motifler eklenmiş olmaktadır. Böylelikle el sanatları ekonomik açıdan hem el sanatçıları hem de yerel kalkınma unsurlarını olumlu etkilemektedir” (Öter, 2010, s. 178). Diğer taraftan son yıllarda, geleneksel el sanatları, turizm endüstrisi ile yoğun etkileşime girmekte ve turistlerin alışverişlerinde özel bir yer tutmaktadır. Turistin gittiği yerde otantik mallar satın almasına sebep olan güdüler normal satın alma davranışıyla ilgili güdülerden çok farklıdır. “Turistin yanında götürdüğü hediyelik eşyalar, adeta geçirdiği kültürel tecrübenin bir delili veya sertifikası anlamına gelmektedir” (Çalışkan, 2009, s. 16; Bayazıt, Ceylan ve Saylan, 2012, s. 901). “Turizmin kültürel bakımdan da gelişmesine katkı sunabilecek en önemli” desteklerden biri olan bu “geleneksel el sanatları ürünleri, özellikle geçtiğimiz yüzyılın son çeyreğinden itibaren turistik anlamda büyük bir öneme sahip olmuştur. Geleneksel Türk el sanatlarının yok olmasını engellemek ve anılan tarihî meslekleri icra eden sanatkarların ticari açıdan sürdürülebilirliğine katkıda bulunmak adına, son 10 yılda çok sayıda araştırma ve proje yapılmıştır” (OKA, 2012, s.2). “Bu çalışmalarına büyük çoğunluğu (Bayazıt, Ceylan ve Saylan, 2012, s. 901, Öter, 2010, s. 178, Can, 2013, s. 264-265, Yolcu, 2014, s. 1731, Başaran ve Kılıç, 2014, s 19, Gök ve Tuna, 2013, s. 1, Hocoğlu, Akbulut ve Er, 2013, s. 13, Kara, 2011, s. 63, Uygur ve Baykan, 2007, s.35), geleneksel Türk el sanatları ürünlerini, özellikle turizm sektöründe değerlendirmek” hususunda yoğunlaşmıştır. Bu yolla geleneksel ürünlerin turizm endüstrisi içinde satış miktarını artırarak sanatkarların finansal anlamda hayatta kalabilmelerine olanak sağlanması da hedeflenmiştir (Altıntaş, 2016, s. 164).

“El sanatları günümüzde var olduğu bölgenin tanıtımına ve turizm potansiyeline istihdam sağlayarak ekonomik kalkınmasına önemli katkılarda bulunduğu bilinen bir gerçektir. Turistik alışverişte satın alınan özgün bir ürün turist için eşsiz bir deneyim olmakla birlikte, ülkeye yeni turistleri çekmenin de yolunu açmaktadır. El sanatları bu sayede buldukları yere turistik bir çekicilik sağladığı gibi, işgücü niteliğinin artmasına yol açarak istihdama katkı sağlamaktadır. Böylece yöre halkına iş imkânı yaratarak, kırsal bölgelerden kentlere olan göçü” yavaşlatmaktadır (Bayazıt, Ceylan ve Saylan, 2012, s. 902; Can, 2013, s. 262).

Geleneksel el sanatların turizm endüstrisi içerisinde yer alması hem turizm faaliyetlerinin sürekliliğini hem de kültürel değerlerin uluslararası boyutta tanınırlığını mümkün kılmaktadır. Ancak bu değerlerin gidilen bölgeye has olması yaratıcı turizmin temel ilkelerinden birisidir. Bu yüzden turistin gittiği destinasyona özgü geleneksel el sanatlarını deneyimleyerek hediye ya da hatıra olarak satın alması turist için unutulmaz bir deneyim sağlayacaktır. Bu da bölgenin yaratıcı kimliğini sürdürülebilir kılmaktadır. Bu nedenlerle, yaratıcı turizm ve el sanatlarının bir arada yer alması olumlu sonuçlar doğurabilecek potansiyele sahiptir. “Bu nedenle halkbilim çalışmalarının başlıca konularında birisi olan el sanatları, sosyal bilimciler tarafından disiplinler arası bir çalışma alanı olarak ele” alınmaktadır (Bayazıt, Ceylan ve Saylan, 2012, s. 901; Can, 2013, s. 261).

Türkiye’nin Geleneksel El Sanatlarının Yaratıcı Turizm Kapsamında Değerlendirilmesi

UNESCO SOKÜM kapsamında değerlendirilen el sanatları, 2003 yılı Ekim ayında Paris’te toplanan UNESCO’nun 32. Genel Konferansında imzalanan “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması” adını taşıyan sözleşmede önemli bir yere sahiptir (Arioğlu, 2006, s. 186- 187; Öter, 2010, s. 176). Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından da onaylanan SOKÜM sözleşmesinde Türkiye’nin 14 kültürel değeri yer almaktadır. Bu değerlerden Ebru süsleme sanatı ve Çini Ustahğı olarak ikisi geleneksel el sanatlarındandır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017). Bu iki sanatın yanı sıra Türkiye’de çok sayıda geleneksel el sanatı bulunmaktadır. Kısaca bu sanatları yaratıcı turizm açısından şu şekilde değerlendirmeye alabiliriz;

*Çinicilik:*2016 yılında UNESCO SOKÜM değerleri arasına kaydolun çini sanatı Türkiye’nin çoğu bölgesinde

rastlanılan el sanatlarından bir tanesidir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017). Özellikle son yıllarda hediyelik eşyalarda kendini gösteren çini sanatı yaratıcı turizm açısından da önemli bir yere sahiptir. Yaratıcı turizm açısından değerlendirildiğinde farklı boyutlarda yapılan çinilerin turistlere hediyelik eşya olarak satıldığı görülmektedir. Bu çiniler genellikle dekoratif olarak dizayn edilmekte ve tabak, vazo vb. niteliğinde olmaktadır. Bu sanatın Anadolu Selçuklu Devleti'nden Osmanlı Devleti'ne kadar olan işlenişine bakıldığında Anadolu tarihinin en önemli sanatların başında geldiği söylenebilir. Bu yüzden bu sanatın yaşatılması için hem turizm hem de yerel yönetim olarak sorumlu paydaşların bir araya gelmesi gerekmektedir. Örneğin; her bir destinasyona yerel yönetim tarafından çini atölyelerinin kurulması ve bu atölyelerde yerel halk için kursların düzenlenmesi bu bölgede hem kültürün devam etmesini hem de ekonomik kalkınmayı mümkün kılacaktır. Bu atölyelerin turizm açısından gerekli tanıtımı için tüm turizm işletmelerinin gerekli işlemleri yapması ve tur güzergahlarında bu atölyelere de yer verilmesi turizm açısından bölgenin tanınırlığını arttıracaktır. Turistin isterse bu atölyelerde pişmiş tabak ya da çeşitli süs eşyalarını basit figürlerle kendi hediyelik eşyasını kendisinin süslemesi turiste hem daha fazla haz verecek hem de tekrar gelme niyetini olumlu yönde etkileyecektir. Çini sanatı açısından günümüze bakıldığında, yaratıcı turizm içerisinde kısmen de olsa Türkiye'de uygulanmakta olduğu görülmektedir. Kapadokya bölgesinde bulunan çini atölyeleri bunların başlıcalarıdır. Bu atölyelerde turistler isterse çeşitli çini süslemeli ürünleri satın alabilmekte isterse çinilerin yapılış aşamalarını gezerek görebilmektedir. Çini sanatı için yaratıcı turizm açısından geliştirilecek öneri ise, bu atölyelerin artırılması ve turistlere kendi deneyimlerini yaşatmak amacıyla imkânların geliştirilmesidir.

Ebru Sanatı: 2014 yılında UNESCO SOKÜM değerleri arasına girerek Türkiye'yi temsil eden diğer el sanatı ise Ebru süsleme sanatıdır. Yaratıcı turizm açısından değerlendirildiğinde çeşitli müzelerde ya da konaklarda ebru sanatının gönüllü olarak yerel halk tarafından sergilendiği görülmektedir.

Ebru; yaşamın kaynağını temsil eden suyun (âb-ı hayat), renklerin dansını temsil eden boyaların ve sanatçının hislerinin bir araya gelmesiyle oluştuğundan her bir eser emsalsizdir ve ikinci kez aynı şekilde üretilemez. Her küçük boya damlası sanatçıya pek çok seçenek sunarak bir şaheser ortaya çıkmasına imkân vermektedir. Ebrunun karakteristik özellikleri, seçilen teknikte sanatsal esnekliğe olanak tanımaktadır. Kullanılan teknikler aracılığıyla sanatçının en derin hisleri, düşünceleri ve yaratıcılığı ön plana çıkmaktadır. Ebru sanatı, geleneksel el sanatkarlığı etrafında şekillenen süslemeler olarak; özel kitapların iç ve dış kapaklarında, hattatlık, cam işlemeciliği ve hediyelik eşyalarda kendini göstermektedir. Ebru, geleneksel olarak usta-çırak ilişkisi içinde uygulamalı eğitim yoluyla aktarılmaktadır. Ebrunun eğitim sürecinin temel ilkesi sadece tekniğin öğretilmesi değil aynı zamanda felsefesinin de sunulmasıdır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017).

Yaratıcı turizm açısından ise; çeşitli yaratıcı atölyelerin kurulması ve bu atölyelerde kursiyerlerin istihdam edilmesi hem çeşitli el sanatlarının yapılış şekline yer verilmesi hem de turistlerin deneyim kazanabileceği ortamların oluşturulması bu bölgelerin yaratıcı olarak tanınmasını sağlayacaktır. Özellikle tarihi konaklarda ebru sanatına yer verilmesi ve turiste deneyim imkânı sağlayan destinasyonlarda görülebilmektedir. Ancak bu imkânların kısıtlı olması, ülkeye gelen çoğu turistlerin bu değerleri tanımadan geri dönmelerine neden olabilmektedir.

Çömlekçilik: Çömlek yapımı Anadolu, Kuzey Suriye ve Kuzey Mezopotamya'da yaklaşık 8200 yıl önce ortaya çıkmış ve 2000 yıl gibi kısa bir sürede dünyaya yayılmıştır. Anadolu'da ilk çarklı çömlekçiliğe ait bulgulara günümüzden yaklaşık beş bin yıl önce ilk kez Kayseri dolaylarında, Alişar'da, Boğazköy'de ve Truva'da rastlanmaktadır. "Osmanlı devrinde su küpleri, kavanozlar, su testileri gibi kaba eşya, sırlı ve sırsız pişmiş topraktan" yapılmıştır (rehber.ihya.org, 2017). "Günümüzde çömlekten amacına göre değişik büyüklükte yemek

tenceresi”, tencere kapağı, su testisi, “güveç, sütlaç kâsesi, yoğurt kâsesi, alabalık kiremidi, sarma taşı” gibi ürünlerin yanı sıra dekoratif süs eşyaları” da yapılmaktadır (www.tkd.gov.tr, 2017). Eskişehir, Manisa, Bilecik, Nevşehir, Avanos, Adapazarı, Bursa, Balıkesir, Menemen, Kütahya, Konya ve Diyarbakır gibi birçok yerde çömlekçilik yapımına devam edilmektedir. “Bilecik ilinin Pazaryeri ilçesine bağlı Kınık Köyü’nde” çömlekçiliğe ilişkin şenlik düzenlenerek bu sanatın geniş kitlelere tanıtımı yapılmaktadır (www.desticioglu.com, 2017; Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017). Belirli sayıda atölyesi de bulunan çömlekçilik özellikle Avanos taraflarında yaratıcı turizme konu olabilmektedir. Yöreye gelen turistler çini atölyelerini gezerken ya da gezdikten sonra bu çinilerin pişmeden önceki çömlek sanatını görmek için bu atölyeleri gezmektedir. Turistler isterlerse kendileri de çömlek yapmayı deneyimleyebilmektedir. Bu atölyelerin belirli bölgelerde olması yaratıcı turizm faaliyetlerini de kısıtlamaktadır. Çömlek gibi diğer el sanatlarının da özellikle kitle turizmine ağırlık verilen bölgelerde de yoğunlaşması sağlanmalıdır. Bu da konaklama işletmeleri içerisinde turistlerin farklı deneyimler kazanmasını sağlayacak imkânların sağlanmasıyla mümkün olacaktır.

Diğer geleneksel el sanatlarına bakıldığında; turistlerin lüle, oltu taşı gibi değerli taşların işlenişini görmesi; Karagöz-Hacivat gibi cilt işlerinde bilinen gölge oyunlarının çeşitli dillerde sergilenmesi ya da turistlerin kendilerinin deneyimlemesinin sağlanması; halı ya da kilim dokumacılığının gösterilerek turistlerin sıkılmadan bitirebileceği örneklerin gösterilmesi; cam boncuk yapımının ve telkâri gibi el sanatlarının yapılışının izlenmesi ve turistlere deneyimleyebilecekleri basit figürlerin sunulması gibi birçok faaliyet yaratıcı turizmin konusunu oluşturabilmektedir.

Görüldüğü üzere geleneksel el sanatları ile ortaya atılan ürünler kültürel mirası geçmişten geleceğe taşıma özelliğine sahiptir (Sarıoğlu, 2005, s. 72-74). Ancak bu özellik gerçek kültür içerisinde kültürün vazgeçilmez bir parçası olması halinde değerlidir. Kısacası, bu ürünler yapay kültürden ziyade gerçek kültürü temsil ettiği taktirde kültürel değerden söz edilebilir. Bu gerçek kültürün içeriğine bakıldığında, ortaya çıkan geleneksel el sanatlarında insanların duyguları, toplumun yaşam seviyesi, zekâsı, üretildikleri dönemin özellikleri, toplumların tarihî görülmektedir. “Bir yörenin nesilden nesile aktarılmaya değer sosyal yaşam tarzlarının ve simgelerinin yanı sıra, somut kültür unsurlarının da” gelecek kuşaklara aktarılması gerekmektedir. Yöre insanlarına “her türlü ilim, teknoloji ve diğer bilgilerinin verilmesinin yanı sıra, kendi kültürüne ve tarihî geçmişine karşı saygılı, bilinçli ve koruyucu bir nesil yaratılması, onlara bu yönde gereken eğitimin verilmesi ile sağlanabilmektedir” (T.C. Kastamonu İl Özel İdaresi, 2014, s.4; Altıntaş, 2016, s. 163).

Bu eğitim kapsamında ve geleneksel el sanatlarının kaybolmaması için bazı il ve ilçeler bu konuda proje başlatarak bu sanatlarla uğraşan ustaların yok olmasına engel olmaya çalışmaktadır. Bu projelerden en kapsamlısı, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Anadolu Sigorta işbirliğinde yürütülen “Bir Usta Bin Usta” Sosyal Sorumluluk Projesi’dir. Bu proje; Anadolu’nun zengin kültürünün yaşatılması, el sanatı ustalarının desteklenmesi ve bu alanlarda istihdam sağlanması amacıyla 2010 yılında hayata geçirilmiştir. Proje kapsamında;

2010 yılında, Bursa’da “Karagöz Tasvirleri Yapımı”, Edirne’de “Edirnekari Yapımı”, Eskişehir’de “Lüle Taşı İşlemciliği”, Gaziantep’te “Kutnu Dokumacılığı” ve Trabzon’da “Kazaziye İşçiliği”;

• 2011 yılında ise Mardin’de “Taş Oyma İşçiliği”, Van’da “Savat Gümüş İşçiliği”, Çorum’da “Kargıbezi Dokumacılığı”, Hatay’da “İpekli Dokumacılık” ve Sivas’ta “Kemik İşçiliği”;

• 2012 yılında Ankara’da “Sedef Kakma”, Kars’ta “Kilim ve Heybe Dokuma”, Muğla’da “Cam Üfleme”, Nevşehir’de “Çömlek Yapımı” ve Tokat’ta “Yazma Baskı”

- 2013 yılında, Kahramanmaraş'ta "Ahşap Oyma", Manisa'da "Gördes Halıcılığı", Mersin'de "Namrun İğne Oyacılığı", Rize'de "Sepet Örucülüğü" ve Tekirdağ'da "Karaca Kılavuz Dokumacılığı";
- 2014 yılında ise, Çanakkale'de "Çini İşlemeciliği", Erzurum'da "Oltu Taşı İşlemeciliği", İzmir'de "Keçe Aksesuar Yapımı", Isparta'da "Deri Aksesuar Yapımı" ve Şanlıurfa'da "Kehribar Taşı İşlemeciliği";
- 2015 yılı programında Ardahan'da "Damal Bebeği Yapımı", Aydın'da "Körüklü Çizme Yapımı", Bartın'da "Tel Kırma", İstanbul'da "Kukla Yapımı" ve Zonguldak/Devrek'te "Baston Yapımı" konularında kurslar açılmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017).

Bu kursların amacı geleneksel sanatların kaybolmasını önlemek ve nesiller arası kültürün geçişini sağlayacak ustaların yetiştirilmesidir. Turizm açısından büyük bir öneme sahip olan el sanatlarının turistik ürünün oluşumunda da önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Cohen'in turistik durum tanımlamalarında olduğu gibi turistlere sunulan hizmetlerin arka bölgeleri yani gerçek kültürü yansıtmaları turistlerin gerçek deneyimler yaşamasını mümkün kılmaktadır (Cohen, 1979, s. 179). Bunun için de özellikle somut kültürel değerlerin turistlerin deneyimlemeleriyle daha etkili olmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yaratıcı turizm, kültür turizmi ile bağlantılı olan bir turizm çeşidi olmakla birlikte birçok yönden kültür turizminden farklılaşmaktadır. Yaratıcı turizm; yaratıcılık, geleneklerin korunması, eğitim ve münferit turistlere veya küçük gruplara yönelik gerçekleşirken; kültür turizmi, bilinen tarihi ve kültürel yapıları, çeşitli etkinlikleri ziyaret edilmesini kapsamakta ve kitle turistlerine yönelik olarak gerçekleşmektedir. Geçmiş, bugün ve gelecek odaklı olması bakımından büyük önem arz eden yaratıcı turizmde sadece elde edilen nihai ürünler değil, aynı zamanda yaratıcı sürece katılım da önemlidir. Kültürel ürünlerin pasif tüketimi; iletişim, eğitim ve sürece katılımla aktif hale gelerek, yaratıcı turizm kaynaklarını erişilebilir duruma getirmektedir. Bu da kültürel ürünlerin aktif olarak süreçte yer almasını sağlamaktadır.

Kültür turizmi içinde önemli bir yere sahip olan yaratıcı turizme olan taleplerin artması, uluslararası alanda turistlerin kitle turizm faaliyetlerinden ziyade, kırsal ve kültürel ağırlıklı turizm faaliyetlerine katılmak istediklerini göstermektedir. Özellikle son zamanlarda geleneksel el sanatlarındaki ve gastronomi alanındaki "yaratıcılığa" yönelik çalışmaların ve projelerin artması turizmin yönünün yavaş yavaş değiştiğinin göstergesidir.

Türkiye'nin hem yaratıcı şehir hem de yaratıcı çalışma alanları yönünden zengin olması yaratıcı turizmi mümkün kılmaktadır. Turizm alanında yaratıcı turizme yönelik örnek modelin oluşturulamaması ve iş sorumluluklarının belirlenememesi, geleneksel el sanatlarının ya da diğer yaratıcı unsurların turizmin içinde kendini nasıl göstereceğine yönelik hem devlet hem de akademik olarak açıklanmaması nedeniyle yaratıcı turizmin uygulanmasında ve öneminin anlaşılmasında birtakım problemler ortaya çıkmaktadır. Ulusal yayında, geleneksel el sanatlarının yaratıcı turizm açısından değerlendirilmesine yönelik herhangi bir çalışmaya rastlanılmaması, bu derlemenin ortaya çıkmasında büyük bir etken olarak görülmektedir.

Araştırma sonucuna göre; Türkiye'de geleneksel el sanatları ve turizm ile ilgili çalışmaların yapıldığı ve hala da devam ettiği görülmektedir. Ancak ulaşılan verilere göre, bu çalışmalar, belirli destinasyonlarda ve belirli el sanatlarında sınırlı kalmaktadır. Türkiye'ye ait kalkınma planlarına göre geleneksel el sanatlarına yönelik bir takım kararlar alınmaktadır. Alınan bu kararların uygulamaya konabilmesi için, el sanatları ustalarının ve turizm işletmelerinin yatırım ve pazarlama yönünden desteklenmesi gerektiği görülmektedir. Bunların yanı sıra,

turizmle birlikte toplum yaşantısında meydana gelen değişiklikler, toplumun kültürel değerlerini de etkilemektedir. Bu yüzden, yerel halkın kültürel değerlerin korunması hakkında bilgilendirilmesi ve hatta bu değerlerin yaşatılması için gerekli kursların ve eğitimlerin verilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Türkiye'nin yaratıcı turizm potansiyeli yüksek olmasına rağmen, yaratıcı turizm faaliyetlerinin çok fazla aktif olmadığı görülmektedir. Bunun nedeni ise; plan ve projelerde yaratıcı turizmin, kültürel turizm ile birlikte verilmesi olarak ifade edilmektedir. Can (2013)'ın da çalışmasında söz ettiği gibi, Türkiye'nin yaratıcı turizm ürünlerinin ihraç ürünlerine dönüşmesi için gerekli olan girişimler yapılmalı ve standart bir üretim anlayışı ile model, kalite ve pazarlama konularında çağdaş bir organizasyon içerisinde çalışılmalıdır (Can, 2013, s. 265).

Turizm kapsamında bakıldığında, geleneksel el sanatlarının sadece satış sürecinde turistlere arz edildiği ve böylece bu değerlerin turistlerde çok fazla anlam ifade etmeyen hatıra ya da hediye olarak kaldığı görülmektedir. Bu da turistlerin, kültür içinde önemli bir yere sahip olan geleneksel el sanatlarının, turistler için çok değerli olmamasına neden olmaktadır. Hâlbuki turistlerin geleneksel el sanatlarının yapılışına şahit olması, onların yapılış süreçlerini izlemesi ve hatta basit tekniklerle kendilerinin deneyim sahibi olması bu ürünleri onlar için daha değerli kılmaktadır. Türkiye'de az da olsa turistlere deneyim imkânı sunan birkaç atölye bulunmaktadır ancak bu atölyeler tanıtım ve pazarlama eksikliğinden dolayı çok fazla bilinmemektedir.

Türkiye'de yaratıcı turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir anlamda hız kazanması için, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından geleneksel el sanatlarının yaşatılmasına yönelik ustaların yetiştirilmesine, geleneksel el sanatlarını yaşatmak için turizm merkezlerinde atölyelerin açılmasına, nitelikli ustaların bu atölyelerde istihdam edilmesine ağırlık verilmelidir. Bu atölyelerin, yaratıcı turizm konseptine uygun olması hem kültürel değerlerin tanıtılmasını sağlayacak ve hem de turistin aidiyet duygusunu geliştirecektir. Geliştirilecek olan ya da mevcut atölyelerin tanıtılmasının sağlanması ve acentalarla ortak karar alınarak, bu atölyelerin tur güzergâhlarında yer alması turistlerin kolaylıkla atölyelere erişimini sağlayacaktır. Bütün bunların gerçekleşmesi için; Öter (2010)'in belirttiği gibi, "Türkiye'de bulunan el sanatlarının türleri" ve "ülke çapında el sanatçıların sayısı belirlenmeli ve kayıt altına alınmalıdır". Eko turizm köylerinde olduğu gibi, el sanatları köylerinin de belirlenerek yerel kalkınmaya dayalı bir model geliştirilmelidir. Ayrıca, "kalitesiz ve taklit ürünlerin özgün Türk el sanatı gibi satılması esnaf-sanatkâr odalarınca denetlenerek cezalandırılmalıdır" Öter, 2010, s. 184). Yaratıcı turizmin geliştirilmesi için tüm bunlara ek olarak, yaratıcı faaliyetlerin ele alınacağı atölye, galeri gibi tesislerin yapılması, yaratıcı bölge ve şehirlerin belirlenmesinde Bakanlık tarafından gerekli kriterlerin belirlenmesi, ulaşım olanaklarının geliştirilmesi ve en önemlisi de destinasyona yönelik hedef kitlenin doğru seçilmesi gerekmektedir. Geleneksel el sanatları açısından yaratıcı turizmin değerlendirilmesi üzerine daha önce herhangi bir çalışmaya rastlanılmamasından dolayı, yaratıcı turizm ve geleneksel el sanatları ilişkisi bu çalışmada genel hatlarıyla ele alınmıştır. Daha sonraki araştırmacılar için, yaratıcı turizm açısından geleneksel el sanatlarının ayrı ayrı da değerlendirilmesinin daha kapsamlı ve daha spesifik sonuçlar çıkaracağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ajanovic, E., Çizel, B. (2015). Unesco Yaratıcı Kentler Ağı ile Antalya Kentinin Değerlendirilmesi. *Mediterranean Journal of Humanities*, 1, 1-16.
- Altıntaş, K.M. (2016). Kaybolmaya Yüz Tutmuş Geleneksel Türk El Sanatkârlarının Karşı Karşıya Bulunduğu Ticari Sorunların Analizi. *Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 77, 157-182.
- Arioğlu, İ. (2006). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi TBMM’de Kabul Edildi. *Milli Folklor* 69, 186- 187.
- Başaran, F., Kılıç, Ö., (2014). Nallıhan İğne Oyalı Bez Dokumacılığı. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 9(2): 17-27.
- Bayazıt, M., Ceylan, U., Saylan, U. (2012). Geleneksel El Sanatlarının Bölge Turizmine Etkisi: Güneydoğu Anadolu Bölgesi. *Journal of Life Sciences*, 1:1, 899-908.
- Campbell C. (2006). What is creative tourism [Internet]. Available from: <http://catriona-campbell.wordpress.com/what-is-creative-tourism/>[Erişim:25.03.2017].
- Can, M. (2013). Geleneksel Türk El Sanatlarının Turizme ve Ekonomiye Katkısı. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5 (2), 259-266.
- Çalışkan, S. (2009). Tarihi Konut İşletmeciliği ve Kültür Turizmi İlişkisi: Beypazarı Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Cohen, E. (1979). A phenomenology of tourist experiences. *Sociology*, 13, 179-201.
- Gök, A., Tuna, H. (2013). Turizm Pazarlaması Açısından Malatya İlinin Potansiyelinin Belirlenmesi. *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 15(24): 1-11.
- Hocaoğlu, D., Akbulut, D., Er, D. (2013). Social and Cultural Transition of a Handcraft by Design and Innovation: The Case of Nallıhan Needle Lacework. 10th European Academy of Design Conference - Crafting the Future, İsveç.
- Kahveci, M. (1998). 21. Yüzyıla Girerken Geleneksel Türk El Sanatları, *Folkloristik*, 387-397.
- Kara, Ç. (2011). Turistik Ticari Halk bilimsel Ürünler ve Beypazarı. *Milli Folklor* 23 (89), 54-65.
- Sarioğlu, H. (2005). El Sanatlarını Milli Değer Olarak Algılamak. *Milli Folklor* 66, 72- 74.
- Oka (2012). Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı - Yeşilirmak Havzası El Sanatları Envanteri Oluşturma ve Pazar Araştırması, <http://www.oka.org.tr/Content/Download/TR83BolgesiElSanatlarininPazarlanmasiAraitirmasiRaporu.pdf> (Erişim tarihi: 25.03.2017)
- Öter, Z. (2010). Türk El Sanatlarının Kültür Turizmi Bağlamında Değerlendirilmesi. *Milli Folklor* 22: 86,174-185.
- Özdaşlı, K., Özdaşlı, E., Alparslan, A. (2014). Yaratıcı Turizm: Bir Uygulama Modeli Önerisi ve Isparta İlinde Yaratıcı Turizm. *Seyahat Ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 7 (1), 1-15.
- Richards, G., Raymond, C. (2000). Creative Tourism. *ATLAS News* 23, 16-20. www.santafecreativetourism.org. (Erişim tarihi: 15.03.2017).
- Richards, G. (2008), Creative Tourism and Local Development. Santa Fe International Conference on Creative Tourism.
- Richards, G. (2010). Tourism Development Trajectories-from culture to creativity?. *Tourism and Management Studies*, 6, 9-15.
- T.C. Kastamonu İl Özel İdaresi (2014). İl Genel Meclisi, Esnaf, Sanayi ve Ticaret, Doğal Kaynaklar Komisyonu. <http://www.kastamonuozelidare.gov.tr/> (Erişim tarihi: 15.03.2017).
- UNESCO (2006). Towards Sustainable Strategies for Creative Tourism. Discussion Report of the Planning Meeting for 2008. International Conference on Creative Tourism, Santa Fe, New Mexico, U.S.A., October 25-27. <http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001598/159811 E.pdf>. Erişim: 26.02.2017.
- Uygur, S., Baykan, E. (2007). Kültür Turizmi ve Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Etkileri. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 30-49.
- Yolcu, M., (2014). Nevşehir’de Yaşayan Geleneksel Mesleklerin Değişim ve Dönüşümü. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9, 2, 1719-1738.

İnternet Kaynakları

Creative Tourism Network, (2010). Erişim: <http://www.creativetourismnetwork.org/about/> 30.03.2017.

Desticioğlu, (2017). Erişim: http://www.desticioglu.com/index_dosyalar/Page348.htm. 25.03.2017

Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2017). Erişim: <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/>

30 .03.2017

Rehber İhya, (2017). Erişim: <http://rehber.ihya.org/yenirehber/comlekcilik.html>. 26.03.2017

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, (2017). Erişim:
<http://www.tdkk.gov.tr/Content/File/Yayin/Dergi/KirsalKalkinmaSayi-1.pdf>. 20.03.2017